

== *Silvana Marić Tokić ♦ Ivica Skoko* ==

Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet - Sveučilište u Mostaru, Fakultet prirodnoslovno matematičkih i odgojnih znanosti

silvana.marictokic@ff.sum.ba - skoko.ivica@gmail.com

UDK: 004:323.1(497.6=163.42)

Pregledni rad

INFORMACIJSKA STRATEGIJA U SVRHU IZNUĐIVANJA IDENTITETA

Sažetak

Za opstojnost naroda potrebno je održavati i njegovati vlastiti identitet. Pritisci i poništavanje identiteta zabilježeni su tijekom povijesnih zbivanja, bilo da su dolazili od neprijatelja koji je porobio neki narod, bilo od interesnih skupina koje djeluju na suprotan način preko „meke moći“. Tako je i hrvatski nacionalni i kulturni identitet u BiH tijekom različitih povijesnih razdoblja bio pod raznim pritiscima. Medijsko političko oblikovanje javnoga prostora unutar BiH, a i šire, i dalje zahtijeva borbu za očuvanje i vidljivost hrvatskoga nacionalnog identiteta. Tako nova informacijska vremena imaju neku novu ugrozu, neke nove metode i alate, u kojima mediji imaju značajnu ulogu. Mediji tehnikama „proizvodnje pritiska“ i „proizvodnje zaborava“, stvarajući određene narative koji oblikuju korpus javnoga znanja, nastoje utjecati na donositelje političkih odluka. Primjenom određenih informacijskih strategija stvara se neko novo „kolektivno pamćenje“, neki novi identitet, gdje neće biti mjesta za očuvane postojeće tradicije, kulture i identitete, prije svega, hrvatskoga naroda. I sam jezik podlozan je raznim pritiscima, a znamo da je identitet jednoga naroda neraskidivo povezan s njegovim jezikom i dio je društvenoga znanja jednoga naroda. Stoga je očuvanje jezika bitno za očuvanje identiteta. Kako bi se odgovorilo tim izazovima, potrebno je imati definirane informacijske strategije koje bi određivale okvir održanja identiteta. Dosadašnji pokazatelji ukazuju na nedovoljno osmišljene informacijske strategije hrvatskoga naroda i njegovih političkih predstavnika u BiH, a vidljivo je da se gubitkom informacijskoga i medijskoga rata u velikoj mjeri otežava položaj hrvatskoga naroda u odnosu naspram drugih identiteta koji su dominirajući unutar medijsko-informacijskoga prostora. Bez posjedovanja medija na vlastitome jeziku te osmišljenih informacijskih strategija (koje bi osim medija uključivale i druge forme, kao što su razne udruge, tzv. nevladin sektor, akademsku zajednicu i dr.) ne može se doći do jačega utjecaja na javno znanje kao dominantno znanje u javnome prostoru.

Ključne riječi: identitet; informacijske strategije; javno znanje; mediji; Bosna; Hrvati

INFORMATION STRATEGY FOR THE PURPOSE OF IDENTITY EXTORTION

Abstract

For the existence of people, it is necessary to maintain and nurture their own identity. Various pressures and identity cancellation were recorded through historical events, whether they came from an enemy who enslaved a nation, or from interest groups acting subtly through 'soft power'. The same thing was happening to the Croatian national and cultural identity in Bosnia and Herzegovina which has been under various pressures during various historical periods. So, the new times of information have some new threats, some new methods and tools, in which the media plays a significant role. Through the technique of 'creating the pressure' and "producing the oblivion," the media has been creating certain narratives forming the public knowledge corpus and trying to influence political decision makers. By implementation of certain information strategies, a new 'collective memory' is created, a new identity, where there will be no place for preserved existing traditions, cultures and identities of the Croatian people above all. The language itself is subject to various pressures, and we know that the identity of a nation is inextricably connected to its language and it is part of the social knowledge of a nation. Therefore, the preservation of language is important for the preservation of identity. In order to address these challenges, it is necessary to have defined information strategies which would define a framework for identity preservation. Indicators to date point to the insufficiently conceived information strategy of the Croatian people and its political representatives in Bosnia and Herzegovina, and it is evident that the loss of information and media warfare significantly complicates the position of the Croatian people in relation to other identities which dominate the media and information space. Without media in their own language and developed information strategies (which would include other forms, such as various associations, the so-called non-governmental sector, academic community, etc.), there can be no stronger impact on public knowledge, as a dominant knowledge in public space.

Keywords: identity; information strategies; public knowledge; Media; Bosnia; Croats

Uvod

Države i razne interesne skupine, bilo političke ili ekonomske, kontrolom informacije i nadzorom komunikacijskih kanala, nastoje ovladati korpusom javnoga znanja kao znanja o temi rasprave koje je dominantno u javnome prostoru, te time stvoriti preduvjete za svoje lakše i učinkovitije djelovanje. One zemlje ili narodi koji nemaju izrađene informacijske strategije te razvijenu in-

formacijsku infrastrukturu i informacijsku politiku dolaze u podređen položaj i situaciju da se stalno brane od raznih nasrtaja dezinformacija i inverzije istine.

U Bosni i Hercegovini postoje podjele unutar korpusa javnoga znanja što dovodi do stvaranja triju, odnosno četiriju, oprečnih javnih znanja o događajima na ovim prostorima radi izgradnje različitih kolektivnih pamćenja, što pridonosi različitim viđenjima daljnega razvitka i opstanka države. Osim triju konstitutivnih naroda koji žive na prostoru BiH, koja imaju tri različita javna znanja, četvrto javno znanje pripada međunarodnoj zajednici. Informacijske strategije koje promovira međunarodna zajednica često su u suglasju sa strategijama jednoga od naroda. Kako bi očuvali svoj identitet, Hrvati u BiH trebaju imati izgrađene informacijske strategije koje bi bile okvir za društveno-političko djelovanje kako bi se mogle održati kao relevantan čimbenik. Do sada je vidljivo da takve strategije nisu izgrađene, nego su prividne, stihijske i mijenjaju se ovisno o trenutačnim potrebama interesnih skupina, političkih ili ekonomskih, te nemaju izrađene komunikacijske kanale (medije) koji bi poslužili za bolje pozicioniranje u javnome prostoru, što Hrvate u BiH često dovodi u podređen položaj i situaciju da su u defanzivi u odnosu na druga dva naroda. U takvoj defanzivi često su u situaciji da brane svoj identitet koji je dio društvenoga znanja jednoga naroda, ali izvan prostora javnoga znanja.

Informacijsko doba i nove tehnologije donose neke nove ugroze gdje se raznim metodama pomoću tehnika „proizvodnje pristanka“ i kreiranja „kolektivnoga zaborava“ stvaraju neka „nova pamćenja“ i narativi koji oblikuju korpus javnoga znanja te tako nastoje stvoriti neke nove istine i neke nove identitete, gdje neće biti mjesta za očuvanje postojeće tradicije, kulture, jezika, što je neizostavan dio identiteta nekoga naroda. Ovakvim je ugrozama u BiH izložen hrvatski narod, koji do sada nije imao jasno definirane informacijske strategije kojima bi se ublažili ovakvi informacijski udari.

1. Javno znanje

Javno znanje ima nezaobilazan udio u ljudskome razvoju, od samoga postanka pa sve do informacijskoga doba kada su tehnologije uznapredovale i kada su retoričke vještine na vrhuncu. U svojim počecima „javno znanje nije moglo

postojati u današnjoj formi, ono se institucionaliziralo kroz povijest¹, a tehnološkim napretkom i sve izraženijom potrebom interesnih skupina da utječu na korpus javnoga znanja nisu se birale metode i sredstva oblikovanja, nego se raznim vidovima dezinformacije i manipulacije nastojalo utjecati i javno znanje prilagoditi svojim potrebama. Stoga „prostor javnoga znanja nikada nije bio idilična razmjena znanja, nego prostor u kojemu su se vodili, i u kojemu se vode, otvoreni ratovi pisanim porukama“².

Javno je znanje tijekom cijele ljudske povijesti u gibanju i doživljava promjene, odnosno većim razvojem postajalo je sve složenije i raslojenije. „Razilaženje unutar prostora javnog znanja različitih grupa unutar jednog društva ostavlja prostor za manipulaciju javnim znanjem. Ono javno znanje koje bude nadmoćnije u informacijskom prostoru će dati svoje viđenje ‘istine’.“³ Svoju istinu interesne grupe promoviraju plasirajući dezinformacije u javni prostor kako bi utjecale na korpus javnoga znanja, tako da „javno znanje u velikoj mjeri, barem po svojem opsegu i načinu distribucije, određuje dominirajuće znanje u javnom informacijskom prostoru“⁴. Da bi plasirali dezinformacije, moraju posjedovati i medije kao komunikacijski kanal. Posjedovanjem medija dolazi se do informacijske nadmoći i oblikovanja javnoga znanja u skladu s interesima i potrebama. Ako promatramo prilike u BiH tijekom i nakon završetka rata, možemo vidjeti da one strane koje nisu imale svoje medije nisu uspjele u potpunosti oblikovati medijsku i informacijsku sliku o ratu na ovim prostorima. „Svatko tko je bio u prilici proći iskustva rata i svjedočiti međunacionalnim konfliktima, zna da se sukob interesa pretvara u sukob kolektivnih narativa, ustvari u sukob nad vlasništvom prošlosti, povijesti, baštine ili identiteta.“⁵ Različiti prikazi uzroka, tijeka i završetka rata, nametanje nekoga novog shvaćanja kolektiviteta kao i učenje zaborava, gdje se nastoji nametnuti neki novi identitet i nova povijesna i aktualna paradigma, dovode do „proizvodnje“ više znanja.

¹ Miroslav Tuđman, *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2008., str. 30.

² *Isto*, str. 56.

³ Silvana Marić Tokić, *Medijsko-informacijski rat: Informacija u središtu društveno-političkih događanja*, Sveučilište u Mostaru, 2002., str. 74.

⁴ M. Tuđman, *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, str. 181.

⁵ Tomislav Šola, *Javno pamćenje: čuvanje različitosti i mogući projekti*, Zavod za informacijske studije, 2014., str. 25.

Identitet pojedinih naroda (u ovome slučaju tri konstitutivna naroda) bio je vođen različitim informacijskim strategijama u svrhu ili očuvanja njihovog identiteta, ili nadmoći jednoga od identiteta, ili u isticanju važnosti jednog identiteta nad drugim identitetima i izgradio je tri različite vrste javnog znanja, zapravo četiri (Međunarodna zajednica), o događajima na ovim prostorima.⁶

Različite interpretacije istih događanja s udjelom dezinformacije u prostoru javnoga znanja dovode do stvaranja nekih novih istina, prošlosti i sadašnjosti te stvaraju novo kolektivno pamćenje i kolektivni zaborav. Poznato je da se „rijetko kada učinak dezinformacije može poništiti bez ostatka u domeni javnoga znanja“⁷.

2. Provođenje informacijskih strategija radi utjecaja na javni prostor

Kada se analiziraju sukobljavanja tijekom povijesti, „informacijske strategije nisu novost u povijesti ljudskog ratovanja. Uspješan napad na protivnikov duh, njegov sustav moralnih vrijednosti, uvjerenja i stavova jedan je od temelja koji su teoretičari sukoba i ratova, kao što su Sun Tzu i von Clausewitz, isticali kao nužan preduvjet za postizanje ukupne pobjede“⁸. S obzirom na tehnološki napredak te širu i veću dostupnost informacija možemo reći da smo „informirano društvo“, a predrasuda je da smo informirani točnim i istinitim informacijama. Informacije su lako dostupne, bez obzira na to gdje se nalazili, u bilo kojemu dijelu svijeta možete imati podjednak pristup informacijama ako posjedujete tehničke mogućnosti. Korisnost tih informacija za vas, vašu zemlju, političke i druge elite ovisi o izgrađenoj nacionalnoj strategiji kojoj je cilj dominacija ne samo na informacijskome polju nego i na društvenome, političkome, vojnome i nizu drugih polja. Jasno izgrađene strategije naroda, država ili drugih interesnih skupina mogu zauzeti svoje mjesto u prostoru javnoga znanja na svjetskoj, ali i regionalnoj i lokalnoj razini. „Oni pak subjekti koji nemaju definirane vlastite informacijske doktrine i strategije uvijek su u obrambenom položaju, uvijek su prisiljeni sustizati događaje koje informacijski napadač(i) stvara(ju), a što

⁶ S. Marić Tokić, *n. dj.*, str. 76.

⁷ Miroslav Tuđman, *Programiranje istine*, Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., str. 87.

⁸ Gordan Akrap, „Informacijske strategije i oblikovanje javnoga znanja“, *National Security and the Future*, St. George Association, 10(2), 2009., str. 80.

ih stavlja u potpuno neravnopravni položaj u odnosu na napadača.“⁹ Kako će biti naglašeno u drugome dijelu teksta, hrvatski narod u BiH nema izgrađene informacijske strategije i upravo je, kako navodi Gordan Akrap, u nepovoljnu položaju i u situaciji u kojoj se mora opravdati. Da bi se informacijske operacije uspješno provele, potrebno je kontrolirati medije kao komunikacijski kanal koji utječe na događanja na lokalnoj i globalnoj razini. Zavladatai prostorom javnoga znanja te tako nastojati utjecati na kolektivno pamćenje kako bi percepciju sadašnjosti i viziju budućnosti gradili na osnovi izmijenjenih i prilagođenih događaja iz prošlosti jedan je od glavnih ciljeva interesnih skupina koje provode informacijske operacije. Nerazvijenom medijskom strukturom Hrvati u BiH samo su promatrači koji uviđaju da

događaji koje su prikazali tri naroda u BiH Srbi, Hrvati i Bošnjaci su prikazani u potpuno drugačijem svjetlu, oblikovani su prema različitim političkim viđenjima ustrojstva BiH. Plasirajući samo vlastite informacije odnosno dezinformacije u prostor javnog znanja i zauzevši primat u tome prostoru druga strana se nalazi u dosta nepovoljnom položaju jer će se sva buduća događanja oslanjati na postojeći prostor javnog znanja ukoliko ne dođe do njegove izmjene.¹⁰

Nerijetko možemo pronaći tekstove, ne samo medijske nego i one koji su pisani u znanstvene svrhe koji ne prikazuju istinu o ratu i Hrvatima u BiH. Oni su prepuni neistina, predrasuda, dezinformacija, inverzija i fragmentirana pristupa događajima. Upravo ti tekstovi u kasnijemu razdoblju služe kao početna osnova u građenju neke prihvatljive istine koja će imati učinak na kolektivno pamćenje.

3. Imaju li Hrvati u BiH osmišljene informacijske strategije?

Ako znamo da „društveno znanje obuhvaća tradiciju, povijesnu i kulturno baštinu nekog naroda“¹¹, sastavni su dio društvenoga znanja identitet i jezik jednoga naroda koje nastoji očuvati tijekom povijesti, bez obzira na nedaće na koje je nailazio. Tako je i s hrvatskim narodom u BiH koji je tijekom povijesti odolijevao raznim pritiscima i ugrozama, primjerice osmanskoga tlačenja kada

⁹ Isto, str. 79-80.

¹⁰ Isto, str. 142.

¹¹ M. Tuđman, *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, str. 51.

ga je u „jednom periodu 1723. godine ostalo samo 23000“¹². Iako je od tada prošlo skoro tristo godina, a nalazimo se u razdoblju koje možemo nazvati informacijskim, borba za očuvanje identiteta još uvijek nije prestala. Tako nova informacijska vremena imaju neke nove ugroze, neke nove metode i alate, u kojima mediji imaju važnu ulogu i u kojima se tehnikama „proizvodnje pritiska“ i „proizvodnje zaborava“ stvaraju određeni narativi koji oblikuju korpus javnoga znanja te se tako nastoji utjecati na donositelje političkih odluka. Primjenom određenih informacijskih strategija nastoji se stvoriti neko novo „kolektivno pamćenje“, neki novi identitet, gdje neće biti mjesta za očuvane postojeće tradicije, kulture i identitet, prije svega, hrvatskoga naroda. Kako bi se odgovorilo na te izazove, potrebno je imati definirane informacijske strategije koje bi određivale okvir održanja identiteta. Dosadašnji pokazatelji ukazuju na nedovoljno osmišljene informacijske strategije hrvatskoga naroda i njegovih političkih predstavnika u BiH, a vidljivo je da je gubitak informacijskoga i medijskoga rata, nekoliko desetljeća poslije oružanoga sukoba, doveo Hrvate u BiH u jako loš položaj. „Da bi se informacijske strategije mogle ostvariti, potrebna je koordinacija svih dijelova sustava, u ovome slučaju jednoga od naroda. Informacijske strategije koje su više obrambene nego napadačke neće uspjeti ostvariti nadmoć u prostoru javnoga znanja. Primjer toga jest informacijska strategija hrvatskoga naroda.“¹³

Postavlja se pitanje zašto Hrvati u BiH nemaju osmišljene informacijske strategije, nego su one prividne, stihijske i mijenjaju se ovisno o trenutačnim potrebama interesnih skupina, političkih ili ekonomskih. Tomu pridonosi i nedovoljno razvijen medijski resurs koji ni u jednome trenutku nije ozbiljno razvijen i nije stvorena „medijska mreža“ koja bi pomogla kod provođenja strategija. Isto tako vidljiv je nedostatak nevladinih organizacija (NVO-a) i drugih udruženja kao i nepostojanje sinergije javnih osoba iz reda hrvatskoga naroda za lobiranje na međunarodnoj sceni koje bi u suglasju s medijima mogle istaknuti nacionalne interese Hrvata i stati u zaštitu hrvatskoga identiteta. Kolika je važnost ovih skupina, vidljivo je onda kada one koje su kontrolirali centri moći drugih naroda u BiH ili međunarodna zajednica počnu raditi pritisak na

¹² Marko Dragić, *Književnost katoličke obnove i prvoga prosvjetiteljstva (Hrvatska barokna književnost)*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2006., str. 20.

¹³ S. Marić Tokić, *n. dj.*, str. 137.

pojedina ili skupinu koja nastoji zaštititi hrvatske nacionalne interese i identitet. Razlog takva (ne)djelovanja možemo tražiti u bojazni političkih elita da bi snažan mediji u jednome trenutku mogao izmaknuti kontroli i imati veći utjecaj od „političkoga pojedinca“. Posljedica je toga zaostatak u formiranju javnoga znanja, kao dominantna znanja u javnome prostoru o određenoj temi rasprave, ne samo u Bosni i Hercegovini nego i u Republici Hrvatskoj te na međunarodnoj razini. Jedan od pokazatelja da informacijske strategije Hrvata u BiH nisu organizirane jest taj da, iako je informacijsko razdoblje, mnogi političari iz reda hrvatskoga naroda nemaju ili ne koriste društvene mreže kako bi iznijeli svoja stajališta o određenim političkim događanjima. Također ni članovi akademske zajednice nisu iskazali interes za npr. *twitter* nalogom kako bi dali svoj obol formiranju javnoga znanja o položaju hrvatskoga naroda u BiH. Zašto je to tako? Jedan od odgovora može se povezati upravo s nepostojanjem strategija koje bi pojedinca koji iskaže svoje stavove mogle „usmjeriti“ i „zaštititi“ od mnogih komentara, prozivanja i prijetnji od neistomišljenika. Tako da se ne bi dopustilo da pojedinac ostane na medijskoj „vjetrometini“, nego bi se pronašao odgovarajući zajednički odgovor.

Hrvati u BiH pod utjecajem su informacijskih strategija koje provode drugi, gdje se vidi sinergija političkoga, medijskoga, obrazovnoga, vjerskoga i diplomatskoga narativa, što Hrvate u BiH dovodi u težak položaj. Nameće se neko novo kolektivno pamćenje koje i povijesna zbivanja pokušava prikazati na „drugačiji“ način, primjenom inverzije i fragmentiranosti, a često i pravom dezinformacijom. Prema Miroslavu Tuđmanu, na stvaranje različitih povijesnih zbivanja utječu informacijske strategije koje oblikuju kolektivno pamćenje. Te strategije ili četiri obrasca kolektivnoga pamćenja jesu: „proizvodnja determiniranog kaosa, proizvodnja pristanka, proizvodnja identiteta, proizvodnja zaborava“¹⁴.

4. Iznudivanje identiteta

Stvaranje novoga identiteta („Jugoslaven“) u bivšoj državi nastalo je kao posljedica strategija koje su provodile određene interesne grupe. U današnjemu vremenskom kontekstu vidljivo je da takav identitet nije imao uporišta na ko-

¹⁴ Usp. M. Tuđman, *Informacijsko ratište i informacijska znanost*, str. 169.

jima bi mogao opstati, nego je djelovanjem partije, medija i obrazovnoga sustava nastojao izdominirati i tako potisnuti druge identitete. Stvorena su mnoga pisana djela koja su bila u sinergiji s politikom koja je tada dominirala te koja su i preko znanstvenoga znanja nastojala stvoriti novi identitet. „Prema riječima jednog hrvatskog znanstvenika i bivšeg komunističkog čelnika, ‘preko noći su obezvrijeđeni milijuni pseudoznanstvenih radova koji su postali pravo smeće’.“¹⁵ Velik broj takvih radova koji je dominirao preko javnoga znanja ujedno je bio i dio znanstvenoga znanja dijela znanstvene zajednice u Jugoslaviji. „Iako su mnogi autori ‘ugašeni’ skupa s gašenjem njihove totalitarne ideologije, mnogi od njih su pisali i povijesne uratke koji su i danas nazočni u sferi javnoga znanja. Samo kroz funkciju pamćenja pojedini fragmenti tih ideoloških djela koriste se za dnevne potrebe, kako bi se osigurao bilo kakav argument u predmetnoj raspravi.“¹⁶

Nova povijest Bosne i Hercegovine doživljava sličan pokušaj iznuđivanja nove nacije, „bosanske“. To se, prije svega, ogleda u nastojanju da se u javnome diskursu i cjelokupnome medijsko-informacijskom prostoru umjesto imena Bosna i Hercegovina nametne narativ s nazivom „Bosna“. U samomu *Ustavu BiH* naglašava se sljedeće: „Republika Bosna i Hercegovina, čiji je zvanični naziv od sada ‘Bosna i Hercegovina’, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutarnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojeći međunarodno priznatim granicama.“¹⁷ Sam naziv „Bosna“ može se odnositi na zemljopisnu odrednicu, koja zajedno s Hercegovinom teritorijalno čini državu, a osobe koje žive na tim područjima mogu biti Bosanci ili Hercegovci. U BiH ne žive „Bosanci“ kao nova nacija, nego Hrvati, Srbi i Bošnjaci, tri već izrađene nacije sa svojim posebnostima (kulturnim, jezičnim, povijesnim, vjerskim, političkim i dr.). Sam Alija Izetbegović u jednome od svojih brojnih pisama u obraćanju stranim diplomatima kaže: „Bosna je miješana zemlja: tri vjere, tri nacije, tri kulture“¹⁸, no već tu vidimo nedosljednost, izostavljanje naziva Hercegovina iz samoga naziva države. „Bosnac“ je kao nacionalnost medijski i informacijski uvedena u prostor javnoga znanja i kao

¹⁵ Isto, str. 63.

¹⁶ Silvana Marić - Ivica Skoko, „Korpus javnoga znanja u suvremenom dobu“, *Suvremena pitanja*, Matica hrvatska Mostar, 11(21), 2016., str. 173.

¹⁷ Ustav BiH, preambula i članak I.

¹⁸ Alija Izetbegović, *Govori, intervjui i pisma 1999.*, DES, 2002., str. 160.

takva traje dugi niz godina. „I samo izbacivanje naziva Hercegovina iz naziva države BiH prilikom obraćanja medijima dokaz je neuvažavanja dijela jednoga cijelog prostora BiH. Bosna i Hercegovina nikada ne može biti samo Bosna, to moraju shvatiti i Bošnjaci i Srbi i Hrvati, ali i strani predstavnici kada se obraćaju medijima.“¹⁹

Pokušaj izgradnje jedne nove nacije ima za cilj tijekom vremena oslabljivanje i u konačnici brisanje drugih nacionalnih identiteta, kao što je to pokušavano s jugoslavenskom nacijom. „Dok je ta politička bosanska nacionalna reinkarnacija za bosanske muslimane danas izvjesna, za bosanske pravoslavce i bosanske katolike ona će vremenski potrajati, dok ne izblijede posljedice njihove višedecenijske srbizacije i hrvatizacije.“²⁰ Mediji koji promoviraju bošnjačke stavove svakodnevno su tijekom ratnih zbivanja i poslije nastojali „potpomoći“ stvaranju novoga identiteta, preferiranjem nazivanja države Bosna. Uočava se da su i mnogi međunarodni mediji i državnici u svome izričaju koristili taj naziv. Tako u *Planu* Europske inicijative stoje ključne riječi: „Bosna, Bosanci, bosanska politika, bosanska država, bosanski federalizam, bosanski pristup, bosanske normalnosti“²¹, a još je čudnije što i pojedini mediji u Hrvatskoj te pojedini političari, uglavnom lijevoga usmjerenja, u svome izričaju koriste naziv Bosna. Postavlja se pitanje je li to stvar lobiranja ili samo lakšega izgovaranja imena države Bosne i Hercegovine. Mora se priznati da bi došlo do zbunjenosti kada bi se umjesto Ujedinjenoga Kraljevstva (United Kingdom) izgovaralo Kraljevstvo, jer se ne bi znalo je li riječ o Kraljevini Španjolskoj, Kraljevini Švedskoj ili nekoj drugoj kraljevini. Ili, pak, kada bi se umjesto Sjedinjenih Američkih Država izgovaralo Američke Države, došlo bi do nedoumice o kojoj je američkoj državi riječ: Kanadi, Meksiku, Panami ili nekoj drugoj. Ivo Lučić u svezi s tom temom postavlja pitanje: „Je li u pitanju jezična ekonomija, intelektualna lijenost, malograđanska ignorancija, osmišljeni politički projekt, ili ima od svega pomalo?“²²

¹⁹ S. Marić Tokić, *n. dj.*, str. 185.

²⁰ Mirjana Kasapović, *Bosna i Hercegovina: Podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, 2005., str. 170., citirano prema: Ibrahimagić, 1999., str. 19.

²¹ Božo Žepić, „Prijedlozi i planovi Međunarodne zajednice za Bosnu i Hercegovinu“, *Bosna i Hercegovina 1990.-2025.*, UHIP, 2005., str. 245.

²² Ivo Lučić, „Ima li Hercegovine? (Tko i zašto negira Hercegovinu i Hercegovce?)“, *National Security and the Future*, St. George Association, 6(3-4), 2005, str. 38.

Ako i pokušamo shvatiti pragmatičnost stranih medija kojima je lakše napisati Bosna umjesto Bosna i Hercegovina, nema opravdanja za domaće medije da državu oslovljavaju s pola imena te tako dopuste sknavljenje samoga naziva države. Ovakvo sknavljenje nije različito od sknavljenja zastave ili himne, pa je neobično da mediji i politike koji sebe nazivaju državotvornima sknave ime svoje države. Objašnjenje je u nastojanju iznuđivanja nekoga novog identiteta, kao što je to bilo i s identitetom Jugosloven. Bošnjački su mediji već izgradili status glavne nacije stvarajući novu naciju – „Bosanac“, znajući da se Hrvati i Srbi neće odreći svoje nacionalne identifikacije, optužujući da BiH ne smatraju svojom državom nego da su to Hrvatska i Srbija. Tako na suptilan način oduzimaju njihovo pravo na BiH i umanjuju važnost njihovih stajališta. „Umjesto *identiteta* [istaknuo autor] želi se sve poravnati, različitosti potrti i sve dovesti pod konac. ‘Uništiti Hercegovinu, da bi bila mirna Bosna’, već više godina klikću sokolovi unitarizma u Bosni i Hercegovini.“²³

Nastojanje da se iznudi „temeljna“ nacija „Bosanac“ ideja je koja je oživjela za vrijeme Benjamina Kallaya, austrougarskoga upravitelja Bosne i Hercegovine, jer je tako pokušao zaštititi Monarhiju, a oslabiti hrvatsko i srpsko pitanje, „stvaranjem jedne specifične bosanskohercegovačke samosvijesti“²⁴. Ovakav pristup nije dao željeni učinak, upravo jer se Hrvati i Srbi nisu željeli odreći svojih identiteta u korist nekoga novog te „zasigurno se može reći da je pokušaj rješavanja nacionalnog pitanja u Bosni i Hercegovini sa uvođenjem bosanske nacije od samog svog početka bio osuđen na povijesni neuspjeh“²⁵. Narativ koji je na tragu Kallayeva ponovo je pokrenut u ratnome razdoblju, a tomu svjedoče i citati najčitanijih tiskovina *BH Dani* i *Ljiljan* iz 1993./1994. godine, gdje se navodi: „Ili je bosanska strana zauvijek potrošena i definitivno se raspala na hrvatsku, srpsku i muslimansku? Onda, pak, nema ništa od maloga ZAVNOBIH-a, niti, nažalost, od Bosne, niti od, pogotovo, Bosanca kao ‘temelnog’ naroda.“²⁶. Ejup Ganić u listu *Ljiljan* spominje: „Bosna je ekskluzivni nasljednik tržišta bivše Jugoslavije u islamskom svijetu.“²⁷

²³ Smiljko Šagolj - Franjo Takač, „‘Pidi jezik’ televizijskih dnevnika u BiH ili zašto Europska Unija nema ‘zajednički dnevnik’“, *Kultura komuniciranja*, 1(1), Mostar, 2011., str. 178.

²⁴ Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini: (1882-1903)*, Veselin Masleša, 1987., str. 76.

²⁵ *Isto*, str. 272.

²⁶ Željko Ivanković, „Tko su Bosanci?“, *BH Dani*, 28. III. 1993., str. 17.

²⁷ Ejup Ganić, „Voljeti svoje i poštovati tuđe“, *Ljiljan*, 15. IV. 1994., str. 4.

Intenzivniji pokušaji nametanja novoga identiteta u javnome prostoru uz pomoć politike zabilježeni su poslije 2000. godine. Reakcije na te pokušaje nisu izostale. „U listopadu 2005. predsjedatelj Predsjedništva Bosne i Hercegovine Ivo Miro Jović obratio se ministru vanjskih poslova BiH Mladenu Ivaniću dopisom kojim ga je upozorio da veleposlanik u Misiji BiH pri NATO-u Sven Alkalaj neodgovorno predstavlja svoju državu, jer na telefaks adresi Misije koju vodi piše Ambassade de Bosnie, što ne odgovara nazivu države.“²⁸

Prije ovoga zabilježen je pokušaj da se aktivizmom političke stranke osnaži ideja bosanske nacije. Stoga je „Alija Izetbegović iznio je na Trećem kongresu stranke održanom 13. listopada 2001. ideju bosanske nacije. Prema njegovim riječima dvije trećine građana BiH izjasnilo bi se Bosancima. On je to i obrazložio: ‘Prije svega, to će uraditi svi Bošnjaci i tzv. ostali. Posljednji će vrlo rado dočekati tu mogućnost da bi se oslobodili ponižavajuće kategorije ostalih’²⁹“.

Alija se ograničio na one koji se osjećaju građanima, a njegov sin Bakir Izetbegović ide dalje te

u lipnju 2005. na jednom od brojnih sijela koje organiziraju stranci po Bosni (ovaj put Fondacija Konrad Adenauer), pa i po Hercegovini, izjavio kako treba promijeniti ime državi, koja bi se trebala zvati samo Bosna, ‘jer Hercegovina je samo jedna od bosanskih regija, kao Krajina ili Semberija’, To je mlađi Izetbegović potkrijepio ‘mišljenjem’, da između 80 i 90% stanovništava BiH osjeća bosanski identitet.³⁰

Ovu je ideju promovirala i „kontroverzna veleposlanica Bosne i Hercegovine u Washingtonu, Bisera Turković. Ona je u raspravi o Daytonskom sporazumu na sveučilištu George Washington izjavila ‘kako će se sva tri naroda u Bosni i Hercegovini asimilirati i svi skupa osjećati Bosancima’³¹. Nastojanje da se sve tri naroda u Bosni Hercegovini osjećaju Bosancima te zanemare svoje identitete može se dovoditi u korelaciju s nekom vrstom bosanskoga nacionalizma, čiji je cilj asimilacija naroda u ono što je po njima ispravno, neki novi identitet i identitet koji pojedinac ne osjeća.

Takvo je nastojanje neodrživo i čak opasno jer „kako biše Mirjana Kasapović u svom radu pod nazivom *Bosna i Hercegovina: deset godina nakon Dayton* ...’izgaranja opće privrženosti novoj bosanskohercegovačkoj državi moguće

²⁸ I. Lučić, *n. dj.*, str. 37.

²⁹ Isto, str. 65.

³⁰ Isto.

³¹ *Večernji list*, 17. XI. 2005., str. 5, citirano prema: I. Lučić, *n. dj.*, str. 65-66.

samo potpunim poštivanjem zasebnih identiteta, a ne njihovom potiranju i potiskivanju”³². Nastojanje da se određenim pritiscima, ovisno o povijesnome kontekstu, stvori „bosanska nacija“ nije novo, slične ideja povijest je bilježila ranije. Tako je

Austrougarska vlast svojski se, doduše, trudila stvoriti poseban bosanski narod, pa je u službi tog naroda govor u BiH nazvan bosanskim, a ponekad i zemaljskim...*Uza sve to ovaj se pokušaj po svemu izjalovio, te uz bošnjaštvo, kao posebnu narodnost onda, kada je bilo u najvećem svijetu, pristaše samo manjina bosansko-hercegovački muslimana, dok katolici i pravoslavci ne htjedoše za nj ni čuti* [istakao autor].³³

Nastojanje „izbacivanja“ Hercegovine iz naziva države nema ni povijesno uporište kada znamo da „Hum je u povijesnim vrelima spomenut 24 godine prije Bosne. Prvi humski knez Mihovil spomenut je 225 godina prije prvog bosanskog vladara bana Borića. Srednjovjekovni Hum (Hercegovina) kao država (politički entitet) postoji 557 godina (od 925. do 1482.), a Bosna 514 godina (od 949. do 1463.)“³⁴.

Identitet jednoga naroda neraskidivo je u svezi s njegovim jezikom i dio je njegova društvenog znanja. Stoga je očuvanje jezika važno za očuvanje identiteta te u pokušajima da se hrvatskomu narodu poturi neki drugi jezik osim hrvatskoga nisu uspjele ni Austrougarska³⁵ ni Jugoslavija spajajući ga sa nekim drugim jezikom. To miješanje jezika samo je pokušaj udaljavanja pojedinaca od njegova identiteta kako bi ga zamagljivanjem i zamućivanjem dezorijentali i postigli svoj cilj. Prema principu, kako je pisao F. Nietzsche: „Oni mute svoju vodu da bi voda izgledala dublje.“ Ovakvo pravljenje novoga Piđin³⁶ jezika Hrvati su uvijek prepoznavali i znali se oduprijeti. Kao dobar primjer očuvanja

³² S. Šagolj - F. Takač, *n. dj.*, str. 178.

³³ Stjepan Radić, *Živo hrvatsko pravo na BiH*, Tisak Hrvatske pučke seljačke stranke, 1908., str. 19., citirano prema: S. Šagolj - F. Takač, *n. dj.*, str. 180.

³⁴ I. Lučić, *n. dj.*, str. 74.

³⁵ Godine 1895. Marko Šešelj, Hrvat iz Mostara, spjevao je pjesmu u čast hrvatskoga Homera fra Grge Martića. No, cenzor austrougarske uprave izbrisao je riječ „hrvatskoga“ i stavio na to mjesto riječ „našega“, a kada pjesnik govori o „rodu i grudi hrvatskoj“, cenzor je izbrisao riječ „hrvatskoj“ i stavio na to mjesto riječ „našoj“. Citirano prema: Dominik Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Ziral, 1982., str. 521.

³⁶ Navodimo pučkoškolski poznati primjer o afričkim crncima u Americi. Afrikanci (crnci) su kao robovi nasilno dovođeni u Ameriku iz različitih plemena i, naravno, govorili su različitim jezicima. Primjera ima mnogo. U takvim prilikama svi ljudi, zatečeni s različitim jezicima na istome mjestu, na isti način reagiraju. Stvaraju novi jezik zvan Piđin. Citirano prema: S. Šagolj - F. Takač, *n. dj.*, str. 170.

svoga jezika možemo navesti Island. „Na Islandu, koji ima svega 280 tisuća ljudi, iako svi znaju engleski, sve javne institucije imaju zakonsku i ustavnu obvezu da, uz pomoć Instituta za jezik za svaku stranu riječ, moraju pronaći domaću istoznačnicu. I to se uporno radi.“³⁷

Već tridesetak godina nastoji se državu Bosnu i Hercegovinu svesti samo na naziv „Bosna“. Do sada su se time služili mediji koji su izlazili uglavnom u Sarajevu te političari i druge javne osobe koje su sklone unitarnoj Bosni i Hercegovini. Jačina inicijativa ovisila je o trenutačnome političkom ambijentu, ali nikada nije prestala te se u najblažoj inačici održavala u medijskim istupima i pisanjem. Poslije 2000. godine u retorici pojedinih političara bili su izneseni stavovi o preimenovanju BiH, ali nije bilo nikakva konkretnog političkog prijedloga da se to pokuša učiniti preko institucija, nego se taj pojam pokušao kroz medije ustaliti u narativu koji dolazi iz političkoga Sarajeva. Naznake takva pokušaja, davanja službenoga značenja ovoga pojma zabilježena je početkom rujna 2022. godine kada su „građanske stranke“ organizirale prosvjede ispred zgrade OHR-a zbog mogućnosti da visoki predstavnik nametne izmjene *Izbornoga zakona* koje nisu u suglasju s unitarnom državom. Jedan od govornika na skupu „pozvao je da se ime Bosna i Hercegovina promjeni u Bosna. Hercegovina je pokrajina kao i Dalmacija, ne kaže se Hrvatska i Dalmacija, već Hrvatska. I Turska je promijenila ime, tako ćemo i mi u Bosni... dodao je da treba pokrenuti inicijativu da se pokrene peticija da se ovo sprovede“³⁸. Ovaj javni nastup i nagovještaj pokretanja peticije mogu se shvatiti kao „probni balon“ kako bi peticija poslužila kao alat koji bi uz podršku medija poslužio politici da pokuša prijedlog „provući“ kroz institucije. Već krajem rujna 2022. godine slijedi nastavak u kojemu se Nešad Alikadić nadovezuje na spomenutu inicijativu i poziva na zasjedanje Bosanskoga sabora na kojemu će se usvojiti tzv. *Bosanska deklaracija* koja bi išla u smjeru jednoga identiteta. Također ističe da „mi moramo ujediniti bosansku naciju na političkom planu primjenom zajedničkog bosanskog identiteta i na taj način ostvariti jedinstvenu bosansku državu, tako da svi budemo pobjedni-

³⁷ Isto, str. 172.

³⁸ „Poruke sa protesta ispred OHR-a: Okupljeni zatražili da se promijeni ime države BiH“, <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/poruke-sa-protesta-ispred-ohr-a-okupljeni-zatrazili-da-se-promijeni-ime-drzave-bih/468270>, (14. IX. 2022.).

ci, da svi budemo ono što jesmo, da budemo ljudi, svoji na svom, kao jedinstveni politički bosanski narod, to jest bosanska nacija³⁹.

Usvajanje ove deklaracije i peticije, bez obzira na to koliko one bile beznačajne, u narednome razdoblju poslužit će u pojedinim raspravama kao argument na koji će se pozivati pojedini političari i zagovornici unitarne BiH u kojoj se brišu drugi identiteti u korist novoga.

Zaključak

Kada se spoznalo da se kontroliranjem javnoga znanja može ostvariti određeni profit, bilo politički ili ekonomski, nastojalo se raznim (dez)informacijama utjecati na to znanje. Informacijsko nadmetanje nije više prikriveno nego se događa unutar javnoga prostora korištenjem medija kao sredstva informacijskoga rata.

Već dugi niz godina na prostoru BiH postoji sukobljavanje različitih informacijskih strategija koje imaju potpuno različite ciljeve. Takvim nasrtajima naročito su izloženi Hrvati u BiH, kojima se nastoji nametnuti neki novi identitet kojemu ne pripadaju, te se nastoji stvoriti „klima“ koja će u narednome razdoblju napraviti preduvjete za iznuđivanje toga identiteta.

Informacijske operacije koje se provode na tlu BiH od različitih političkih opcija često se služe dezinformacijama i lažnim vijestima, obrtanjem istine, fragmentiranim pristupom istini te medijskom manipulacijom kako bi ostvarili bolju poziciju unutar informacijskoga i medijskog polja. Ona politika koja uspije izdominirati informacijskim i medijskim prostorom ostvaruje puno bolju poziciju unutar međunarodnih političkih odnosa.

Hrvatski politički predstavnici nisu se izborili za vlastite medije, osim lokalnih medija, te njihove informacijske strategije nisu jasno definirane, tako da oni nemaju jednaku poziciju u odnosu na strategije drugih dvaju konstitutivnih naroda. Ovo sve utječe i na odnos međunarodnih predstavnika prema jednomu od konstitutivnih naroda, koji nerijetko grade svoje odluke na vrlo različitim vidovima informacija koje su sve samo ne točne i istinite.

³⁹ „Bošnjački radikal poziva: „Maknimo Hercegovinu iz naziva države, kada promijenimo ime obavijestit ćemo Ujedinjenje narode“; <https://www.dnevnik.ba/vijesti/bosnjacki-radikal-poziva-maknimo-hercegovinu-iz-naziva-drzave-kad-promijenimo-ime-obavijestit-cemo-ujedinjene-narode-2642611> (17. IX. 2022.).

Bez kvalitetne informacijske strategije Hrvati u BiH i bez medija koji će promicati tu strategiju ne mogu biti jednako zastupljeni u informacijskome prostoru kako na domaćemu tako i na međunarodnome polju te ne mogu primjerenom odgovoriti na pokušaj kreiranja novih kolektivnih pamćenja.